

ДИВЕРГЕНТНОСТ ПОЈМА БЕЗБЈЕДНОСТИ У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Стручни рад DOI: 10.7251/BPG1603293S УДК: 341.231.14:327(100)

Давор Стрика*

Апстракт: У овој раду говорићемо о појму безбједности у савременим међународним односима. Наиме, појам безбједности одувјек је био дивергентан појам. Постојала су и постоје опречна мишљења о самом дефинисању појма безбједности. Под безбједношћу се подразумијева и безбједност појединца и безбједност државе. Класично схватање безбједности подразумијевало је физичку сигурност и стабилност државе, дакле, одуство конфликта. Међутим, у савременим међународним односима услед различитих пријетњи и изазова са којима се суочава свака држава долази до усложњавања самог појма и пријетњи безбједности. Према томе, у савременом друштву концепт безбједности подразумијева широк дијапазон појмова и значења. Методом анализе и дескрипције дефинисаћемо појам безбједности, анализирати и представити савремене изазове безбједности, те начине осигуравања исте.

Кључне ријечи: безбједност, међународни односи

ПОЈАМ БЕЗБЈЕДНОСТИ

Безбједност представља основну потребу сваког појединца или државе. Постоје различита схватања и перцепције појма безбједности. Та схватања се дијеле углавном на класично и савремено схватање безбједности. Са аспекта међународних односа, под класичном безбједношћу подразумијевала се углавном безбједност држава, те одсуство конфликта, ратова, сукоба и успјешна њихова међународна сарадња између. У савременом добу, појам безбједности обухвата много шири спектар пријетњи и схватања.

Сам појам безбједности је јако тешко дефинисати. Постоје многе дефиниције и конструкције. Драгишић каже: „Безбједност је одређен систем организованости и уређености. Безбједност као цјеловита и јединствена дјелатност сваког конкретног друштва укључује скуп чинилаца и њихових акција у миру, ванредним приликама и рату. Сви

* Центар за међународне односе; Бања Лука; e-mail: strilebl@hotmail.com.

чиниоци безбједности међусобно су повезани на основу јединствених начела политичког система и правног поретка земље. Закључујемо да је безбједност свеукупан чинилац објективне и субјективне природе који утиче на опстанак и друге битне вриједности људи и њихових група, организација, институција и заједница.“ (Драгишић, 2011: 163).

Дакле, видимо да је безбједност појам са вишеструким значењем. У најопштијем смислу, она подразумијева слободу од страха, пријетњи и физичког насиља. Међутим, безбједност укључује и моралне, идеолошке и нормативне елементе, што је одувијек отежавало њену прецизну дефиницију.

Савремена безбједност са аспекта међународних односа подразумијева међународну сарадњу, колективну безбједност и институционалне аранжмане заштите, али и војне савезе. Да би се остварила глобална, регионална, али и национална безбједност, потребна је широка сарадња између великог броја држава, институција и организација.

Концепт безбједности разликује личну и државну безбједност које су опет уско повезане. Наиме, група либералних теоретичара сматра да је циљ постојања и функционисања државе и њеног самог постојања у заштити безбједности појединца, а самим тим и свих грађана одређене државе, док теоретичари реализма у међународним односима сматрају да је један од основних циљева државе осигуравање њене безбједности.

САВРЕМЕНО СХВАТАЊЕ ПОЈМА БЕЗБЈЕДНОСТИ

Као што смо рекли, савремено схватање безбједности је дивергентан појам. Под безбједношћу се више не сматра само класично (конвенционално) схватање безбједности које је подразумијевало физичку угроженост појединца или државе. У савременом концепту, безбједност подразумијева и неконвенционалне приступе и разумијевање.

Између осталих, пријетње савременом концепту безбједности су рат, глобализација, интеграција и дезинтеграција, храна, ризици здравља и болести, недостатак питке воде, тероризам, расизам и национализам, глобалне институције моћи, национална економија, еколошки ризици, медијске манипулације, сиромаштво, незапосленост, социјалне неједнакости, организовани криминал, економска шпијунажа, религија и ризици, технологија и ризици, људска права, наука и образовање, милитаризација, миграције, трговина људима, геополитика и безбједносне пријетње, насилни екстремизам и радикализам (у БиХ вахабизам, клерикализам и радикални национализам), итд.

Дакле, видјели смо да под савременим концептом безбједности подразумевамо широк дијапазон пријетњи које директно утичу на безбједност и стабилност одређене државе. Угроженост државе представља и угроженост појединца, што је у директној корелацији. Према томе, усљед различитих изазова и пријетњи са којима су државе суочене у 21. вијеку, свјесне су да морају на неки начин да се интегришу и заједничким дјеловањем и сарадњом редукују безбједносне пријетње и изазове. Највеће пријетње безбједности држава до сада су представљали свјетски ратови. Као одговор на свјетске ратове, настају бројне теорије у међународним односима.

ТЕОРИЈЕ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА И БЕЗБЈЕДНОСТ (ЛИБЕРАЛИЗАМ И РЕАЛИЗАМ)

Први свјетски рат, као највећи до тада забиљежен сукоб (у људској историји), указао је на потребну промјену приступа дотадашње сарадње и односа између држава како би се такви ратови спријечили у будућности. Једна од теорија која се бавила спречавањем ратова у будућности била је и либерална теорија међународних односа. Либерализам је парадигма заснована на нади да примјена разума и универзалног морала на међународне односе може довести до сређенијег, праведнијег и кооперативнијег свијета и да се међународна анархија и рат могу држати под контролом путем институционалних реформи које дају овлашћења међународним организацијама и законима (Kegley i Wittkopf, 2006: 80).

У суштини либерализма налази се нагласак на утицају идеја на понашање, једнакост, достојанство и слободу појединца, као и потреба заштите људи од претјеране државне регулативе. Либерализам посматра појединца као скуп моралних вриједности и врлина и тврди да људска бића треба посматрати као циљ умјесто као средство. Он наглашава морални принцип прије него тежњу за влашћу и институције прије него способност као силе које обликују односе између држава, а политику на међународном нивоу не дефинише као борбу за моћи и престижом, него прије као борбу за сагласност (Kegley i Wittkopf, 2006: 80).

Дакле, један од циљева либерала јесте успостављање трајног и свјетског мира. Тај мир, по њима, могућ је једино уз постојање глобалних институција, тј. институција у чијем раду и оснивању би учествовале све државе које би на тај начин директно утицале на спровођење одлука организација. Примјер такве политике и организације јесу Лига народа и Уједињене нације, настале након свјетских ратова. Рат је, по либералима, глобални проблем чије сузбијање захтијева колективну и мултилатералну, а не само националну акцију.

Са друге стране, реализам као теорија настаје након Првог свјетског рата и након краха либералне теорије која је подразумијевала да ће постојање глобалне институције као што је Лига народа моћи осигурати сарадњу међу народима и државама, те спријечити избијање новог свјетског сукоба.

Реализам је теорија базирана на претпоставци да је свјетска политика у суштини и непромјенљиво борба међу државама од којих свака гледа сопствени интерес за премоћ и положај у условима анархије, при чему свака од конкурентских држава тежи за остваривањем сопствених националних интереса (Kegley i Wittkopf, 2006: 85). Кегли и Виткоф истичу и значај реалполитике, за коју кажу да је теоретски поглед који тврди да државе треба да се припремају за рат како би одржале мир.

Потребно је истаћи да усљед незадовољства реализмом и либерализмом долази до стварања неолибералне и неореалистичке теорије.

Неолиберализам објашњава начин на који међународне институције унапређују глобалне промјене, сарадњу, мир и просперитет кроз колективне програме за реформе (Kegley i Wittkopf, 2006: 97). Дакле, неолиберали наглашавају значај међународне сарадње и трговине као начина пацификације односа у међународним пословима. Неолиберали говоре о значају концепта сложене међузависности, те сматрају да је могућност сукоба мања уколико су државе економски и трговински изузетно повезане и зависне једне од других. Осим тога, неолиберали се као и либерали залажу за јачање глобалних институција као још једног начина осигуравања свјетског мира. Док реалисти сматрају да је безбједност државе највећа добит сваке државе, либерали се базирају на економску добит као најважнију.

Са друге стране, неореалисти су свјесни растућег утицаја међународних институција. Ипак, међународне односе и понашање држава покушавају да објасне и дефинишу путем разлика у моћи држава, те ресурса и средстава који су им на располагању. Неореализам се често назива и структурним реализмом јер наглашава утицај глобалне расподеле моћи унутар структуре међународних односа на понашање осталих држава у међународном систему (Kegley i Wittkopf, 2006: 90).

Велики утицај на стварање савременог концепта безбједности између држава остварила је либерална теорија са својим концептом колективне безбједности.

КОЛЕКТИВНА БЕЗБЈЕДНОСТ

Колективна безбједност подразумијева институционалну форму спречавања рата и осугуравања мира кроз: правну забрану агресије и сукоба (Брајан-Келогов пакт из 1928. године о одрицању од рата

као политике или средства); стварање коалиција против агресора и заједничко дјеловање против агресора; постојање међународних институција чији је циљ осигуравање мира.

Амерички предсједник Вилсон је сматрао да суверене државе не могу престати постојати у садашњој форми, нити могу бити укинуте, али би се могле обуздати уз помоћ права и установа, као што је учињено на нивоу унутрашње политике. Управо тај концепт подразумијевао је постојање надржавне организације која би била задужена за свјетски мир. Тај концепт је подразумијевао колективну безбједност, јер би државе заједничким снагама – колективно – радиле на осигуравању мира и стабилности. Теорија колективне безбједности почива на претпоставци како је одржавање мира заједнички интерес свих држава (Bennett i James, 2004: 131).

Повеља Уједињених нација садржи 3 основна елемента осигуравања мира:

1) Одривање од употребе силе као средства за рјешавање међународних спорова.

2) Недјељивост свјетског мира и ангажованост свих чланица међународне заједнице на спречавању аката агресије и угрожавања свјетског мира.

3) Повиновање одлукама међународног ауторитета.

Систем колективне безбједности не искључује силу из свог оперативног механизма. Оснивачи су свјесни да је сила кроз цијелу своју историју имала огромну улогу, али она мора бити контролисана. Сви потписници Повеље уздржаће се, у својим међусобним односима, од пријетњи силом или употребе силе против територијалног интегритета.

Заједничке акције колективне безбједности нису само на војном, већ и на дипломатско-политичком, економском пољу. Према замисли оснивача УН-а, на бази дугорочне политике елиминисало би се ривалство у међународној заједници, а у даљој фази национални системи безбједности интегрисали би се у систем колективне безбједности.

Уколико принудне мјере не доведу до жељених резултата, Савјет безбједности може да предузме принудне мјере, у смислу 41. и 42. члана Повеље, које можемо сврстати у три категорије: 1) политичке, 2) економско-финансијске, 3) војне. Ове три мјере могу бити примијењене појединачно или комбиновано.

ДРЖАВНА БЕЗБЈЕДНОСТ И ВОЈНИ САВЕЗИ

И поред свих видова међународног организовања и постојања разних међународних институција као што су Уједињене нације, Европска унија,

итд., рат и сукоби и даље нису искоријењени. Иако су Уједињене нације дале велики допринос неизбијању трећег свјетског рата, ипак нису у потпуности зауставиле сукобе. Управо из тих разлога, и данас постоје многи војни савези. Државе се одлучују за приступање одређеном војном савезу како би се нашле у кругу пријатеља, истомишљеника, савезника, и слично. Ипак, основни мотив којим се државе воде приликом приступања одређеном војном савезу јесу заштита и осигурање њене безбједности.

Један од највећих војних савеза данашњице јесте НАТО, који броји 28 држава чланица. Сам број чланова Савеза говори о његовом значају и утицају, док његова политика налаже да је напад на једну чланицу напад на све чланице. НАТО можда на најбољи начин показује проблеме осигуравања мира и безбједности у савременом свијету. Наиме, најутицајније државе свијета као што су САД, Велика Британија, Француска, Италија, Канада, и поред чланства и утицаја у Уједињеним нацијама, одлучују се за чланство и активну улогу, те велика улагања у војни савез какав је НАТО, те на развој својих оружаних снага кроз НАТО аранжмане. Све ово нам говори да постојање наднационалних организација и институција за заштиту мира још увијек није трајно рјешење за успостављање свјетског мира. У прилог тој тези говори рапидан наставак наоружавања многих држава, те ширење и јачање војних савеза, на основу чега закључујемо да државе немају повјерења у глобалне безбједносне институције за одржавање мира, већ у снагу свога оружја.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду смо писали о концепту и појму безбједности. Видјели смо како се појам безбједности мијењао кроз историју. Данас се под безбједношћу подразумијева широк спектар услова, околности, пријетњи и перспектива. Показали смо који су то савремени изазови безбједности и видјели да и поред постојања колективних међународних организација безбједности и даље постоји потреба за постојањем војних савеза који представљају примарни (и најстарији) вид осигуравања државне сигурности, што довољно говори о међусобном повјерењу између држава и могућности сукоба у будућности.

ЛИТЕРАТУРА

Драгишић, З. (2011). *Систем националне безбедности Републике Србије*. Београд: Факултет безбедности.

- Kegley, C.; Wittkopf, J. (2006). *Svetska politika-Trend i transformacija*. Beograd: Centar za studije Jugoistočne Evrope.
- Bennett, L.; Oliver, J. (2004). *Međunarodne organizacije*. Zagreb: Politička kultura.

DIVERGENCE CONCEPT OF SECURITY IN INTERNATIONAL RELATIONS

Davor Strika*

Abstract: In this article we will talk about the concept of security in contemporary international relations. The concept of security has always been a divergent term. There were and there are different opinions about the definition of the concept of security. Under the term of safety it's understood the safety of the individual and the state also. The classical understanding of security implied the physical security and stability of the country, therefore, the absence of conflict. However, in contemporary international relations, due to various threats and challenges faced by each country comes to the complexities of the concept and the very security threats. Therefore, in modern society, the concept of security includes a wide range of concepts and meanings. In this work, using the method of analysis and description we will define the concept of security, we will analyze contemporary security challenges, and ways of ensuring them.

Keywords: security, international relations

* Center for International Relations; Banja Luka; email: strilebl@hotmail.com.